

Технології запуску мовлення

Стадії розвитку мовлення. Загальна характеристика технологій запуску мовлення. Історія розвитку технологій запуску мовлення. Класифікація технологій запуску мовлення. Застосування технологій запуску мовлення.

Мовлення – це процес використання мови для спілкування. Це активність, яка включає в себе: сприйняття мовлення (розуміння сказаного, читання), розуміння мовлення (тлумачення значення слів і фраз), процес мовлення (формулювання власних думок і їх вираження).

Розвиток мовлення – це тривалий процес, який починається з перших днів життя дитини і триває протягом усього життя. На формування мовлення впливають різноманітні фактори:

- біологічні: зрілість нервової системи, слух, артикуляційний апарат;
- соціальні: спілкування з оточуючими, мовленнєве середовище, виховання;
- психологічні: пізнавальні процеси, емоції, мотивація.

Періодизація становлення мовлення за А.Н. Леонтьєвим:

Періоди:

- 1-й – підготовчий (з моменту народження до 1 року);
- 2-й – переддошкільний (від 1 до 3 років);
- 3-й – дошкільний (від 3 до 7 років);
- 4-й – шкільний (від 7 до 17 років).

1 – підготовчий період. У дитини виникають перші голосові реакції (крик, плач). Вони сприяють розвитку рухів мовленнєвого апарату. До двох місяців дитина розуміє ласку, з'являється лепет – поєднання звуків, що артикулюються. З п'яти місяців починається наслідування артикуляції оточуючих, повторення звуків та його закріплення. З шести місяців дитина починає вимовляти окремі склади., освоює тон, ритм, темп, інтонацію мовлення. Після семи місяців відбувається сприйняття певних звукосполучень, дитина пов'язує їх з предметами та діями («тік-так», «бух!»), реагує на весь комплекс впливів – ситуацію, інтонацію, слова, що вимовляються. З 10-11 місяців починається реакція на окремі слова, ситуації, інтонації особи, яка говорить. Особливо цьому етапі важлива правильна реакція оточуючих. Наприкінці першого року з'являються перші слова.

2 – переддошкільний період. Це етап становлення активного мовлення. Відбувається активне повторення та говоріння, але дитина ще плутає та спотворює звуки. Перші слова мають узагальнено-смісловий характер (слово означає і предмет, і прохання, і почуття) – це ситуаційне мовлення. Воно

супроводжується жестами та мімікою. З 1,5 років слово набуває узагальненого характеру, починається розуміння словесних пояснень, нарощування словникового запасу, засвоєння знань. У 1,5 роки активний запас становить 30-34 слів, 2 роки – 300 слів, до трьох років сягає 1000 слів. На третьому році життя формується граматичний лад мови. Дитина висловлює свої бажання спочатку одним словом, потім простими фразами без узгодження слів усередині фрази. До двох років діти опановують однину і множину, відмінки. З року до трьох дитина вчиться розуміти понад 1000 слів, розуміння слів розвиває вимовні здібності.

3 – дошкільний період. Ще відзначається неправильне виголошення шиплячих, свистячих, м'яких звуків, але розвивається слуховий контроль за власним виголошенням – фонематичне сприйняття звуків рідної мови. До 4-5 років дитина повинна вміти диференціювати всі звуки (фонематичне сприйняття). Збільшується словниковий запас, до 6 років становить 3-4 тисячі слів. Уточнюються значення слів. Часто слова використовуються неправильно (замість «лопатка» – «копатка»), але дитина намагається вловити логіку виникнення слова. Виникає активна словотворчість. Розвивається граматичний лад мови, діти опановують зв'язним мовленням до 3 років. До 4 років встановлюється структура найпростіших пропозицій. У 5 років з'являються складносурядні та складнопідрядні пропозиції. Дитина може побудувати коротку розповідь із 40-50 пропозицій, що свідчить про успішне оволодіння монологічною мовою. Закінчується формування звуковимови. Формується контекстне мовлення – узагальнене, позбавлене наочної опори.

4 – шкільний період. Відбувається свідоме засвоєння мовлення у контексті семантичного шкільного навчання. Діти опановують звуковий аналіз, засвоюють граматичні правила для побудови пропозицій. З'являється письмове мовлення.

Запуск мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями є важливим етапом у корекційній роботі. Технології запуску мовлення спрямовані на стимуляцію мовленнєвої активності та розвиток комунікативних навичок. Вони включають різноманітні методи та прийоми, які допомагають дітям почати говорити та розвивати мовлення.

Технології запуску мовлення мають свою історію, яка тісно пов'язана з розвитком логопедії як науки. Перші спроби активізувати мовлення у дітей з важкими порушеннями були зроблені ще у IX столітті. Однак, ці методи були досить примітивними і не мали наукового обґрунтування. Багато в чому ранні підходи базувалися на інтуїції та досвіді педагогів. Використовувалися різноманітні вправи, ігри та завдання, але без чіткого розуміння механізмів мовлення. Мовлення розглядалося як механічний процес, який можна «налагодити» за допомогою спеціальних вправ. Однак, справжній прорив у цій

галузі стався в середині ХХ століття, коли були розроблені перші систематичні методики. Важливу роль відіграли роботи таких вчених, як Лев Виготський, який розробив теорію соціокультурного розвитку мовлення, та Олександр Лурія, який досліджував нейропсихологічні аспекти мовленнєвих порушень. Це дозволило створити більш науково обґрунтовані методики запуску мовлення. Були розроблені систематичні програми, які враховували різні компоненти мовлення (звуковимову, лексику, граматику) та послідовність їхнього формування. З'явилося розуміння, що кожна дитина з порушеннями мовлення має свої особливості, тому програми корекції повинні бути індивідуальними.

Сучасні технології запуску мовлення базуються на досягненнях нейрофізіології, психолінгвістики та логопедії. Вони постійно вдосконалюються, враховуючи нові наукові відкриття та індивідуальні особливості кожної дитини. Використовуються як традиційні методи (артикуляційні вправи, логопедичні масажі), так і інноваційні технології (комп'ютерні програми, біоенергопластика, нейропсихологічні методи).

Приклади сучасних технологій:

- Методики, засновані на нейропластичності мозку – стимуляція певних зон мозку для активації мовленнєвих функцій.
- Методи альтернативної та додаткової комунікації (АДК) («Alternative and augmentative communication») – системи, що дозволяють немовленнєвим дітям спілкуватися.
- Терапія прийняття та зобов'язання (Acceptance and commitment therapy, «АСТ») – психотерапевтичний підхід, який допомагає дитині прийняти себе та жити повноцінним життям.
- Комп'ютерні програми – використання спеціалізованого програмного забезпечення для розвитку мовлення.
- Біоенергопластика – метод, що поєднує рухи артикуляційного апарату з рухами кисті руки (головний принцип – сполучена робота пальців, кистей рук та артикуляційного апарату).

До традиційних методів відносяться:

- Артикуляційні вправи. Вправи для розвитку рухливості органів артикуляції.
- Фонетичні вправи. Вправи для розвитку слухового сприйняття та фонематичного слуху.
- Ігрові методи. Використання ігор для стимуляції мовленнєвої активності.

Технології запуску мовлення можна класифікувати за різними критеріями:

I. За методами впливу:

1. Артикуляційні вправи: вправи, спрямовані на розвиток рухливості органів артикуляції (язика, губ, щелепи).
2. Фонетичні вправи: вправи, спрямовані на розвиток слухового сприйняття та фонематичного слуху.
3. Ігрові методи: використання ігор для стимуляції мовленнєвої активності.
4. Технічні засоби: використання спеціальних пристроїв та програмного забезпечення для розвитку мовлення.

II. За віковими групами:

1. Для дітей раннього віку: методики, спрямовані на стимуляцію мовлення у дітей до 3 років.
2. Для дошкільнят: методики, спрямовані на розвиток мовлення у дітей від 3 до 6 років.
3. Для школярів: методики, спрямовані на корекцію мовленнєвих порушень у дітей шкільного віку.

III. За типами мовленнєвих порушень:

1. Для дітей з алалією: методики, спрямовані на запуск мовлення у дітей з алалією.
2. Для дітей з дислалією: методики, спрямовані на корекцію звуковимови.
3. Для дітей з ринолалією: методики, спрямовані на корекцію мовлення у дітей з порушеннями носового резонансу.

Технології запуску мовлення є важливим інструментом у корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Вони спрямовані на стимуляцію мовленнєвої активності та розвиток комунікативних навичок. Застосування цих технологій включає кілька етапів, кожен з яких має свої особливості та методи.

Технології запуску мовлення знаходять своє застосування в різних сферах роботи логопеда. Наприклад, при алалії; коли при відсутності або недорозвитку мовлення внаслідок органічних уражень мозку, технології запуску допомагають стимулювати мовленнєві зони і формувати перші звуки, слова та фрази. Технології запуску мовлення також використовуються при дизартрії; коли при порушеннях звуковимови внаслідок ураження нервової системи, ці технології допомагають відпрацювати правильну артикуляцію. І при загальному недорозвитку мовлення, коли при комплексних порушеннях всіх компонентів мовлення, технології запуску використовуються для розвитку всіх аспектів мовлення. Також технології запуску мовлення використовуються при аутизмі; коли у дітям з аутизмом технології запуску допомагають встановити і підтримувати комунікацію, розвивати соціальні навички.

Етапи застосування технологій запуску мовлення:

- I. Діагностика:
 1. Оцінка мовленнєвого розвитку: визначення рівня мовленнєвого розвитку дитини за допомогою спеціальних тестів та методик.
 2. Виявлення мовленнєвих порушень: аналіз результатів діагностики для виявлення конкретних мовленнєвих порушень та їх причин.
- II. Планування корекційної роботи:
 1. Розробка індивідуальної програми: створення індивідуальної програми корекції, яка враховує особливості дитини, її потреби та можливості.
 2. Визначення цілей та завдань: постановка конкретних цілей та завдань корекційної роботи.
- III. Проведення занять:
 1. Артикуляційні вправи: вправи для розвитку рухливості органів артикуляції (язика, губ, щелепи).
 2. Фонетичні вправи: вправи для розвитку слухового сприйняття та фонематичного слуху.
 3. Ігрові методи: використання ігор для стимуляції мовленнєвої активності та розвитку комунікативних навичок.
 4. Технічні засоби: використання спеціальних пристроїв та програмного забезпечення для розвитку мовлення.
- IV. Домашні завдання
 1. Виконання вправ вдома: регулярне виконання вправ вдома під керівництвом батьків для закріплення навичок, отриманих на заняттях.
 2. Спільні заходи: організація спільних заходів, таких як ігри та вправи, які батьки можуть виконувати разом з дитиною.
- V. Моніторинг прогресу:
 1. Регулярне оцінювання результатів: оцінювання результатів корекційної роботи за допомогою спеціальних тестів та методик.
 2. Внесення коректив у програму: внесення необхідних коректив у програму корекції на основі результатів оцінювання.

Вибір конкретних методів і прийомів залежить від індивідуальних особливостей дитини, характеру мовленнєвого порушення та мети корекційної роботи. Ось деякі з них:

- Артикуляційна гімнастика: використання спеціальних вправ для розвитку рухливості органів артикуляції.
- Ігрові методи: використання іграшок, дидактичних матеріалів для створення мотивації і залучення дитини до занять.

- Візуальна підтримка: використання картинок, схем, жестів для полегшення розуміння мови і формування власних висловлювань.
- АДК: використання картин, символів, жестів для передачі інформації.
- Комп'ютерні програми: спеціалізовані програми для розвитку мовлення, які дозволяють автоматизувати деякі вправи і зробити заняття більш цікавими.
- Музикотерапія: використання музики для розвитку мовлення, емоційної сфери і координації рухів.

Приклад заняття з використанням технологій запуску мовлення.

Припустимо, заняття проводиться із дитиною з алалією на рівні перших слів.

- Розминка. Артикуляційна гімнастика (вправи для губ, язика).
- Предметні картинки. Показати дитині картинку з зображенням яблука і назвати його. Попросити дитину повторити.
- Іграшка. Дати дитині м'ячик і сказати: «М'яч». Попросити дитину повторити.
- Гра «Хто що робить?». Показати картинки з зображенням різних дій (їсть, спить, грає) і просити дитину повторити слова.

Застосування технологій запуску мовлення є важливим етапом у корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Вони допомагають дітям почати говорити, розвивати комунікативні навички та інтегруватися в суспільство. Важливо використовувати комплексний підхід, який включає різноманітні методи та прийоми, а також активну участь батьків у корекційному процесі.

Батьки можуть сприяти розвитку мовлення дитини через спілкування:

- часто розмовляти з дитиною (розповідати казки, співати пісні, ставити питання);
- уважно слухати, що говорить дитина (показати, що те, що говорить дитина, цікавить батьків);
- читати книги (читання книг розширює словниковий запас дитини та розвиває уяву);
- спілкуватися з дитиною на рівні очей (це допомагає встановити емоційний контакт і стимулює дитину до спілкування);
- заохочувати іграми, які розвивають мовлення (рольові ігри, ігри з правилами, розповіді історій).

Логопед, у свою чергу, допомагає дітям із порушеннями мовлення розвивати комунікативні навички за допомогою спеціальних вправ та ігор. Він також навчає батьків, як створити сприятливе мовленнєве середовище вдома.

Комунікація та соціальна взаємодія є невід'ємною частиною життя людини і відіграють ключову роль у розвитку мовлення. Чим більше дитина спілкується, тим краще вона оволодіває мовою. Тому так важливо створювати для дітей сприятливе мовленнєве середовище і заохочувати їх до спілкування.